

ARAPKİR/MALATYA AĞZINDA BİRİNCİL UZUN ÜNLÜLER

Fatih ÖZEK*

ÖZET

Oğuz grubu Türk lehçelerinde, Türkmen Türkçesi dışında, birincil uzun ünlülerin normal süreli karşılıklarına dönüşerek kısaldığı yaygın bir kanaattir. Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde de birincil uzun ünlüler tamamen kısalmıştır. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve son zamanlarda yoğunluk kazanan çalışmalar Türkiye Türkçesi ölçünlü diline kaynaklık eden Türkiye Türkçesi ağızlarında birincil uzun ünlülerin dağınık da olsa korunduğunu göstermektedir. Bu çalışmalar Türkmen Türkçesi dışında, birincil uzun ünlülerin Oğuz grubu Türk lehçelerinde görülmesi bakımından son derece önemlidir.

Çalışmamız Malatya ilinin Arapkir ilçesini kapsamaktadır. Bu bölgede yaptığımız ağız derlemelerinde birincil uzun ünlülü bazı kelimeler tespit ettik. Türkiye Türkçesi ağızlarında birincil uzun ünlülerin bulunması bakımından önemli olan bu kelimeleri çalışmamızın sonunda bir liste halinde verdik.

Anahtar Kelimeler: Uzun ünlüler, birincil uzun ünlüler, Türkiye Türkçesi ağızları, sesbilim.

THE FIRST LONG VOWELS IN THE DIALECT OF ARAPKİR/MALATYA

ABSTRACT

The fact that the first long vowels are shortened in the Oguz Turkish dialects except Turkmen Turkish is

---

*Dr., Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi. ozekfatih@gmail.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

the most common thought. In the standart Turkey Turkish the first long vowels are also shortened. However, the studies which started in the second half of the twentieth century and the studies Turkey Turkish has been preserved even if it is rare. These studies are very important beacuse they are seen in the Oguz Turkish dialect group except Turkmen Turkish.

Our study comprises of the Arapkir town of the province Malatya. We found out some words with the first long vowel in the studies we did in this area. We made a list of these words that we found in the conclusion part of our study.

Key Words: Long vowels, the first long vowels, Turkey Turkish dialects, phonetic.

Bilindiği gibi nefes yolunun açık olduğu ve havanın dışarıya doğru çıkmaya devam ettiği sırada, ağız yolunda herhangi bir kapanma, çarpma ya da patlama olmadan oluşan seslere ünlü denir. Ünlüler oluşum yeri ve biçimi bakımından kalın ünlüler, ince ünlüler, düz ünlüler, yuvarlak ünlüler, geniş ünlüler ve dar ünlüler olarak sınıflandırılmaktadırlar. Ünlüler oluşum biçimi ve yeri dışında oluşma süreleri bakımdan da; kısa ünlüler, normal süreli ünlüler ve uzun ünlüler şeklinde tasnif edilmektedir. Türkçedeki ünlüler genellikle normal süreli ünlülerdir. Bunun yanında bazı ses olayları sonucunda oluşmuş kısa ünlüler; kendi aralarında birincil ve ikincil olarak ikiye ayrılmış uzun ünlüler de bulunmaktadır.

Türkçedeki birincil uzun ünlülerin varlığı ilk olarak Otto Böhtlingk tarafından 1848–1851 yılları arasında yazılmış olan Yakutça gramer¹ ile ortaya çıkmıştır. O. Böhtlingk tarafından ilk defa değinilen bu konu daha sonra birçok Türkolog tarafından ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler esas itibariyle Türkçedeki uzun ünlülerin birincil olup olmadığı üzerine yoğunlaşmıştır. Radloff, Grönbech birincil uzun ünlüleri kabul etmeyerek, uzunlukların büzülme (contraction) sonucu ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir. Bazı Türkologlar ise uzunlukları büzülme dışındaki fonetik sebeplerle açıklamışlardır: J. Nemét vurguyla, K. Menges karşılama, giderme (telafi) uzamasıyla, Biyişev ikiz ünlülerin büzülmesiyle, Şçerbak ise vurgu ve tonla ilgili hece doruğu kuramıyla izah etmişlerdir. Otto

---

¹ Otto Böhtlingk, *Über die Sprache der Jakuten I-II*, St. Petersburg 1848–1851

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Böhtlingk'ten sonra sırasıyla Karl Foy, N. Pedersen, Z. Gombocz, N. Poppe, Polivanov, Rasenen, K. Dimitriyev gibi ünlü Türkologlar Türkçede birincil uzun ünlülerin var olduğu hususunda birleşmişlerdir².

Bu konudaki en yetkin çalışma Talat Tekin'e aittir. Talat Tekin "*Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*" adlı eserinde ilk başta eserin kaleme alındığı zamana kadar konu ilgili yapılmış çalışmaları değerlendirmiş; bu değerlendirmeden sonra da modern dil ve lehçelerde, tarihî lehçelerde ve Ana Türkçede (varlığı tasarlanan) birincil uzun ünlülü kelimelerin listesini vermiştir. Sistematik bir şekilde konuyu değerlendiren Talat Tekin eseriyle birlikte Türkçede birincil uzun ünlülerin bulunup bulunmadığı tartışmalarına son noktayı koymuştur. Birincil uzun ünlüler Türkmençe ve Yakutçada sistemli bir şekilde korunmuştur. Diğer Türk lehçelerinde ise birincil uzun ünlüler genellikle seslik izler bırakarak kısalmış, bununla beraber dağınık da olsa az sayıda örnekte varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Oğuz grubu Türk lehçelerinde, Türkmen Türkçesi dışında, birincil uzun ünlülerin normal süreli karşılıklarına dönüşerek kısaldığı yaygın bir kanaattir. Hâlbuki yapılan çalışmalar Türkmençe dışındaki Oğuz grubu Türk lehçelerinde Türkmençe kadar sistemli olmasa da birincil uzun ünlülerin bulunduğunu göstermektedir:

Zeynep Korkmaz, "*Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vokal) Uzunlukları*"³ adlı makalesinde, imla metoduyla 101 uzun ünlülü kelime tespit etmiştir. Azerbaycan ölçünlü dilinde birincil uzun ünlüler kısalmıştır. Yine de Azeri lehçe ve ağızlarında yer yer birincil uzun ünlülere tesadüf edilir⁴. Gagavuz Türkçesinde de birincil uzun ünlüler çoğunlukla kısalmıştır. Ancak, sayıca az da olsa muhafaza edilmiş birincil uzun ünlülü kelimeler bulunmaktadır. Talat Tekin Gagavuzcada 16 kelimedeki birincil uzun ünlülerin var olduğunu söylemektedir⁵. Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde de birincil uzun ünlüler kısalmıştır. Bu kısalma gerisinde bazı seslik izler bırakmıştır.

² Daha geniş bilgi için bkz. "Talat Tekin, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg Yay., Ankara 1995, s. 9-38; 160-165

³ Zeynep Korkmaz, "*Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vokal) Uzunlukları*", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. I, TDK Yay., Ankara 1995, s. 443-458.

⁴ Bkz. Talat Tekin, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg Yay., Ankara 1995, s. 57

⁵ Bkz. Talat Tekin, *age.*, s.63

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Cahit Başdaş, “*Türkiye Türkçesinde Aslî Uzunluk Belirtileri*”⁶ adlı makalesinde Türkiye Türkçesinde birincil uzun ünlüler kısılırken ünlü genişlemesi, tonlulaşma ve ünsüz türemesi gibi seslik izler bıraktığını örnekleriyle beraber göstermiştir.

Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde kısalan birincil uzun ünlülerin Türkiye Türkçesi ağızlarında var olduğuna ilk defa Zeynep Korkmaz dikkat çekmiştir. Böylelikle Ligeti'nin “uzun ünlülerin bulunmadığı Oğuz lehçesi”⁷ olarak tanımladığı Türkiye Türkçesinde de birincil uzun ünlülerin bulunduğu tespit edilmiştir. Zeynep Korkmaz “*Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Vokal Uzunlukları*”⁸ adlı makalesinde Kütahya, Uşak, Dinar, Çivril, Denizli, Tavas bölgelerinde uzun ünlülü 50 kelime tespit etmiştir. Zeynep Korkmaz bu kelimelerdeki uzunlukların çoğunun vurgudan kaynaklandığını ifade etmiş ve bu kelimelerdeki uzunluklardan ancak 10 tanesinde birincil uzun ünlünün olduğunu belirtmiştir. Korkmaz'ın birincil uzun ünlülü olarak düşündüğü kelimeler şunlardır: bēş, b l-, dāl-, dē-, ğāndır-, ğīz, ōn, sōr-, yī-, yōķ. Talat Tekin bu listeye ğāl-, ōl-, bū, vūr-, ēr, vēr-, d n- kelimelerini de ekleyerek buradaki ünlülerin de birincil uzun ünlü olduğunu ifade etmiştir⁹.

Türkiye Türkçesi ağızlarında uzun ünlülerle ilgili dikkat çekici çalışmalardan biri de Osman Nedim Tuna'ya aittir. Osman Nedim Tuna “*Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller*” adlı makalesinde Köktürk ve Uygur dönemine ait birincil uzun ünlüleri tespit edip listelemiştir. Bununla beraber Zeynep Korkmaz'ın “*Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Vokal Uzunlukları*” makalesinde listelediği uzun ünlülü kelimelerle, kendisinin Silifke ve Akçakoca'dan derlediği kelimeleri Köktürkçe ve Uygurcaya ait kelimelerle karşılaştırmıştır. Osman Nedim Tuna'nın ağızlardan derlediği malzemeyi mukayeseli olarak değerlendirmesi daha sağlıklı neticeler almasını sağlamıştır¹⁰.

Bu ilk çalışmaların ardından Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili ilçeler ve iller bazında birçok akademik çalışma yapılmıştır. Bu

⁶ Cahit Başdaş, “*Türkiye Türkçesinde Aslî Uzunluk Belirtileri*”, **Turkish Studies** Volume 2/2 Spring 2007 s.89-101

⁷ Ligeti, Lajos, “*Türkçede Uzun Vokaller*”, (Çev. T. Gökbilgin), **Türkiyat Mecmuası**, C. 7-8, 1942, s. 84

⁸ Zeynep Korkmaz, “*Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Vokal Uzunlukları*”, **TDAY Belleten**, TDK Yay, Ankara 1953, s. 197-203

⁹ Talat Tekin, **age.**, s.61-62

¹⁰ Osman Nedim Tuna, “*Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller*” **TDAY-Belleten**, TDK Yay., Ankara 1960, s. 213-282

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

çalışmalar tüm dil malzemesini kapsamakla beraber, çalışmaların ilgili kısımlarında uzun ünlü birçok kelime de tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesi ağızlarındaki uzun ünlülerle ilgili son zamanlarda yapılan en kapsamlı çalışma Mehmet Dursun Erdem'e aittir. Erdem "*Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine*"¹¹ adlı makalesinde birincil uzun ünlüler ile ilgili genel değerlendirmeler yaptıktan sonra, Türkiye Türkçesi ağızlarında ilçeler ve iller düzeyinde yapılan akademik ağız çalışmalarından hareketle, birincil uzun ünlü 105 kelimededen oluşan bir liste yayımlamıştır.

Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili bu çalışmalar birincil uzun ünlülerin ağızlarda sistemli bir şekilde olmasa da korunduğunu göstermiştir. Bu durum ağız çalışmaları yaparken bu konuda daha hassas olmamızı da sağlamıştır. İnceleme bölgemiz olan Malatya iline bağlı Arapkir ilçesi akrabalarımın olması sebebiyle sürekli gittiğim bir yerdir. Bu bölgede birincil uzun ünlülerin var olduğu ile ilgili çalışmama vesile olan "b" ve "ğ" kelimeleridir. "b" kelimesi Arapkir ve yöresinde bilhassa kurak geçen yıllarda daha sık görülen zehirli, beyaz renkli örümcek çeşidine halk tarafından verilen addır. Bu kelimenin ünlüsü her zaman uzatılarak söylenir. "b" kelimesi örümcek anlamıyla ve uzun ünlü biçimiyle tarihî ve çağdaş bazı Türk lehçelerinde görülmektedir: *AT* b ; *DLT* b y/bög; *Kırg.* b /böy; *Türkm.* m y.

Bu bölgede dikkatimizi çeken ikinci kelime ise "ğ" olmuştur. "ğ" Arapkir ve yöresi ağızlarında cinsiyet farkı gözetilmeden çağırma ünlemi olarak kullanılmaktadır ve ünlüsü de her zaman uzatılarak söylenir. Zeynep Korkmaz "Nevşehir ve Yöresi Ağızları"¹² eserinde "ğ" dan bahsetmiş, "ğ" yı bir çağırma ünlemi değil kız>gı gelişimiyle oluşmuş bir kelime olarak değerlendirmiştir. Mehmet Vefa Nalbant "*Eski Türkçe kı Ünlemi ve Bunun Anadolu Ağızlarındaki kı/gı Ünlemiyle Karşılaştırılması*"¹³ adlı makalesinde haklı olarak Zeynep Korkmaz'ın bu değerlendirmesine itiraz etmiş ve konsonat-vokal-konsonat (KVK) yapısında olan ve sonunda -z sesi olan başka sözcüklerde düşme görülmüş müdür? ¹⁴ diye sormuştur. Biz de Nalbant'ın fikrine katılıyoruz; "ğ" kız kelimesiyle alakalı

¹¹ Mehmet Dursun Erdem, *Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine*, *Turkish Studies* Volume 3/3 Spring 2008, s. 502-562

¹² Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 1994.

¹³ Mehmet Vefa Nalbant, *Eski Türkçe kı Ünlemi ve Bunun Anadolu Ağızlarındaki kı/gı Ünlemiyle Karşılaştırılması* *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.2, Haziran 2007, s.146-151

¹⁴ Mehmet Vefa Nalbant, *agm.*, s.149

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

değildir. Ana Türkçeden itibaren uzun ünlülü şekliyle kullanılagelmiş çağırma ünlemidir. Nitekim “gī” çağırma ünlemi olarak Ana Türkçeden itibaren uzun ünlülü şekliyle bazı lehçelerde kullanılmaktadır: *AT* kī; *DLT* kī; *Türkm.* gīv

Bu iki birincil uzun ünlülü kelime bizde Arapkir ağzında başka birincil uzun ünlülü kelimeler olabileceği kanaati oluşturdu. Bunun üzerine bu yönde bir çalışma yaptık. Çalışmamızın neticesinde Arapkir ağzında 38 kelimedede birincil uzun ünlü tespit ettik. Kelimelerdeki uzun ünlülerin birincil uzun ünlü olup olmadığı hususunda Talat Tekin’in “Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler” adlı eserini referans aldık. Bu kelimeleri bir liste halinde aşağıda verdik. Kelime listesiyle beraber, kelimelerin varsa tarihi ve çağdaş Türk lehçelerindeki karşılıklarını da belirttik. Aynı zamanda Türkiye Türkçesi ağızlarında yapılan çalışmaları değerlendirerek birincil uzun ünlülü kelimeler listesi oluşturan Erdem’in listesinde olanları da TTA (Türkiye Türkçesi Ağızları) kısaltmasıyla gösterdik:

ā

ād: ad, isim

AT āt; *Orh.* āt; *DLT* āt; *Türkm.* āt; *Yak.* āt; *TTA* ād/ad

āğ: ağ, balık ağı

AT āğ; *Türkm.* āk

āğ: ak, beyaz

AT āk; *DLT* āk; *Türkm.* āk

āğız: ağız

AT āğız; *Uyg. Br.* āgiz

āğıl: ağıl

AT āğıl; *Türkm.* āğıl

āğla-: ağla-

AT āğla-, *Türkm.* āğla-; *TTA* āğla-t-/ağla-

āğu: ağı, zehir

AT āğu; *Uyg.Br.* āgu, *Türkm.* āvı; *TTA* āğı /ağı/ağu

āj: aç

AT āç; *Orh.* āç; *Türkm.* āç; *Yak.* ās; *TTA* āç/aç

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

āl: al, kızıl

AT āl; *DLT* āl; *Türkm.* āl

āl: hile

AT āl; *DLT* āl; *Türkm.* ālda-

ārı: bal böceği

AT hārı; *Hlç* hā^arı; *Kırg.* ārı

āş: aş

AT āş; *DLT* āş; *TTA* āş/aş

ğāl-: kal-

AT kāl-; *DLT* kāl-; *Türkm.* gāl-; *Yak.* hāl-

ğān-: kan-

AT kān-; *DLT* kān-; *Türkm.* gān-; *TTA* gān-/gan-

kāz: kaz

AT kāz; *DLT* kāz; *Türkm.* gāz; *Yak.* hās

vār: var

AT bār; *Türkm.* bār; *Yak.* bār; *Hlç.* ba^ar; *TTA* vār/var

ē

bēşşik: beşik

AT b şik; *Türkm.* bīşik

yēl: yel

AT y l; *Uyg.* yiil; *DLT* yīl; *Az.* yēl

n: en, genişlik

AT n; *DLT* īn; *Türkm.* īn; *Yak.* ien; *Az.* èn

n-: in-

AT n-; *DLT* īn-; *Türkm.* īn-; *Hlç.* ĩn-der-; *Az.* èn-

şşik: eşik, kapı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

AT şik; *Türkm.* işik; *Hlç.* ĩşik; *Az.* eşik

ĩ

ġĩ: çağırma ünlemi

AT kĩ; *DLT* kĩ; *Türkm.* ġĩv

õ

õn: on

AT õn; *DLT* õn; *Türkm.* õn; *Yak.* uon; *Hlç.* ũ^on/uon; *TTA* õn/on

d: öd, safra kesesi

AT t; *DLT* t; *Türkm.* t; *Hak.* t; *Yak.* üös

b : örümcek

AT b ; *DLT* b y/bög; *Kırg.* b /böy; *Türkm.* m y

b cük: böcek

AT b çek; *Türk.* M cek; *TTA* b cek/böcek

d n-: dön-

AT t n-; *DLT* t n-; *Türkm.* d n-; *TTA* d n-/dön-

d rt: dört

AT t rt; *DLT* t rt; *Türkm.* d rt; *Yak.* tüört; *TTA* d rt

g n: gön, deri

AT k n; *DLT* k n; *Türkm.* g n;

s n-: sön-

AT s n-; *Türkm.* s n-

ũ

ũn: un

AT hũn; *DLT* ũn; *Türkm.* ũn; *Hlç.* Hũn; *TTA* ũn/un

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

büz: buz

AT büz; *DLT* büz; *Türkm.* büz; *Yak.* mūs; *TTA* bōz/bōs/buz

düz: tuz

AT tüz; *DLT* tüz; *Türkm.* düz; *Yak.* tūs

sū: su

AT sūb; *DLT* sūv

yun: yün

AT yūη; *DLT* yūη; *Türkm.* yūη; *Gag.* ün

ü

sūd: süt

AT sūt; *DLT* sūt; *Türkm.* süyt; *Halç.* sī't; *Yak.* üt; *TTA* sūd/süd

KISALTMALAR

AT:	Ana Türkçe
Az.:	Azerbaycan Türkçesi
DLT:	Dîvânü Lügati't- Türk
Halç.	Halaç Türkçesi
Kırg.:	Kırgız Türkçesi
Orh.:	Orhun Türkçesi
TTA:	Türkiye Türkçesi Ağızları
Türkm.:	Türkmen Türkçesi
Uyg.:	Uygur Türkçesi
Uyg. Br.:	Uygur Brahmi metinleri
Yak.:	Yakutça

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

KAYNAKÇA

- BAŞDAŞ Cahit, (2007) “Türkiye Türkçesinde Aslî Uzunluk Belirtileri”, **Turkish Studies** Volume 2/2 Spring: 89–101
- BURAN Ahmet, (2006) “Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler”, **II. Kayseri Ve Yöresi Kültür, Sanat Ve Edebiyat Bilgi Şöleni**, Erciyes Üniversitesi 10–12 Nisan Kayseri
- ERDEM M. Dursun, (2008) “Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine”, **Turkish Studies** Volume 3/3 Spring: s. 502–562
- KORKMAZ, Zeynep, (1953), “Anadolu Ağızlarında Aslî Ünlü Uzunlukları Hakkında”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 1953: 197-203.
- KORKMAZ, Zeynep, (1971), “Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü (Vokal)Uzunlukları”, **A.Ü. DTCF Dergisi**, XXVI/3–4: 67–84.
- KORKMAZ, Zeynep, (1994), **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara
- LİGETİ, L. (1942), “Türkçede Uzun Vokaller” (Çev. T Gökbilgin), **Türkiyat Mecmuası**, VII-VIII: 82–94.
- NALBANT M. Vefa, (2007), Eski Türkçe kı Ünlemi ve Bunun Anadolu Ağızlarındaki kı/gı Ünlemiyle Karşılaştırılması” **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 4, S. 2, Haziran: 146-151
- TEKİN, Talat (1995), **Ana Türkçede Birincil Uzun Ünlüler**, Ankara: Simurg yayınları.
- TUNA, Osman N. (1960), “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten** (2. Baskı 1988): 213–282.